

Ketabton.com

لیکوال: جوهر جبران

کال: ۱۴۰۵ ه.ش

نیوزیلند

لیکوال: جوهر جبران

کال: ۱۴۰۵ هـ. ش

د کتاب پیژندنه

د کتاب نوم: نیوزیلنډ

لیکوال: استاد جوهر جبران

خپرندوی: جبران شخصي کتابتون

کمپوز: په خپله لیکوال

ډیزاین: په خپله لیکوال

چاپ کال: (۱۴۰۵ هـ.ش)

د چاپ شمېر: ۱۰۰

د چاپ لړ: ()

د چاپ وار: لومړی

+93 707604044: وټسپ او اړیکه

د چاپ حقوق له لیکوال سره خوندي دي

ترلاسه کیدو ځای

لنډيز

New Zealand د ارام سمندر په سوېل لوېديځه برخه کې پروت يو پرمختللی ټاپويز هېواد دی. دا هېواد له دوو اصلي ټاپوگانو، شمالي او جنوبي ټاپو، او ګڼو کوچنيو ټاپوگانو څخه جوړ شوی دی. پلازمېنه يې Wellington او تر ټولو لوی ښاريې Auckland دی. د هېواد ټول نفوس شاوخوا پنځه ميليونه تنه اټکل کېږي.

نيوزيلنډ د خپلو ښکلو طبيعي منظرو، لوړو غرونو، شنو ځنگلونو، جهيلونو او ساحلي سيمو له امله په نړۍ کې ځانګړی شهرت لري. د هېواد تر ټولو لوړ غر Aoraki / Mount Cook دی. اقتصاد يې پر کرنې، مالدارۍ، سياحت، کب نيونې او عصري خدماتو ولاړ دی.

لیکچر

عنوان	مخ
لنډیز.....	د
سریزه.....	ح
۲- جغرافیه او طبیعي جوړښت.....	1
د جغرافیې اړوند انځورونه.....	2
۳- اقلیم.....	3
د اقلیم اړوند انځورونه.....	4
۴- مشهور ښارونه.....	5
د مشهورو ښارونو اړوند انځورونه.....	6
۵- تاریخي شالید.....	8
د تاریخي شالید اړوند انځورونه.....	9
۶- کلتور او دودونه.....	10
د کلتور او دودونو اړوند انځورونه.....	11
۷- ژبې او دینونه.....	12
د ژبو او دینونو اړوند انځورونه.....	13
۸- سیاحت او مهم ځایونه.....	13
د سیاحت او مهمو ځایونو اړوند انځورونه.....	15
۹- اقتصاد.....	15
د اقتصاد اړوند انځورونه.....	17
۱۰- په زړه پورې او حیرانوونکي حقایق.....	18
۱. دنړۍ لومړنۍ هېواد چې ښځوته یې درایې حق ورکړ.....	18
۲. دلته ماران نشته.....	18
۳. د کیوي مرغه.....	18
۴. د فلمونو جنت.....	18

18	۵. دستور و تر ټولو روښانه اسمان
19	د حيرانوونکو حقايقو اړوند انځورونه
20	۱۱- ښوونه او روزنه
21	د ښوونې او روزنې اړوند انځورونه
22	۱۲- طبيعي ښکلاوې
23	د طبيعي ښکلاوو اړوند انځورونه
24	۱۳- نړيوال اهميت
25	د نړيوال اهميت اړوند انځورونه
26	۱۴- د نيوزيلنډ عجيب او حيرانوونکي رازونه
26	۱. دانسانانو په پرتله ډېر پسونه
26	۲. د ځمکې له لومړي لمر ليدونکو هېوادونو څخه
26	۳. د اورغورځونکو غرونو هېواد
26	۴. د نړۍ تر ټولو پاکې هوا لرونکي سيمې
26	۵. د طبيعت او فلم نړۍ ګډ کور
27	د رازونو اړوند انځورونه
28	نيوزيلنډ طبيعي جغرافيه
28	جنوبي ټاپو
29	شمالي ټاپو
29	اورغورځوونکي غرونه او جهيلونه
29	نور مهم استوګنيز ټاپوګان
30	د ټاپوګانو اړوند انځورونه
31	د نيوزيلنډ بشري جغرافيه
32	د نيوزيلنډ اقليم او هوا
33	د نيوزيلنډ ځمکپوهنه (جيولوجي)
36	د جيولوژي اړوند انځورونه

37	غرونه، اورغورخونکي غرونه اويخچالونه
42	غارونه، سيندونه او جهيلونه
42	غارونه
45	سيندونه
47	جهيلونه
49	ساحلي لمډې ځمکې (تالابونه)
50	دنيوزيلنډ کرنيزه جغرافيه
52	د وحشي سويانو ستونزه
52	کرنه اواقليمي بدلون
53	طبيعي خطرونه
53	۱- سپلا بونه
53	۲- زلزلې
54	۳- اورغورخونې او سونامي
54	۴- وچکالي او ځنگلي اورونه
54	لنډيز
55	چاپيريال اوايکولوژي
56	د ځنگلونو وضعيت
56	داوبو ککړتيا
56	خوندي طبيعي سيمې
57	په عامه کلتور کې نيوزيلنډ
58	له نقشو څخه د نيوزيلنډ ورکېدل
Error! Bookmark not defined.	-پايله
60	ماخذونه

سريزه

نيوزيلنډ د نړۍ له هغو هېوادونو څخه دی چې د طبيعي ښکلا، پرمختللي اقتصاد، باثباته سياسي نظام او بډايه کلتوري ميراث له امله ځانگړی شهرت لري. دغه هېواد د ارام سمندر په سوېل لوېديځه برخه کې موقعيت لري او د خپلو شنو ځنگلونو، لوړو غرونو، پاکو جهيلونو او زړه راښکونکو ساحلي سيمو له امله د نړۍ د ښکلو هېوادونو په کتار کې شمېرل کېږي. د طبيعي سرچينو ساتنه او د چاپېريال پالنه د نيوزيلنډ له مهمو ځانگړتياوو څخه ده، چې له همدې امله يې د ژوند کيفيت هم په لوړه کچه قرار لري.

نيوزيلنډ نه يوازې د طبيعت له پلوه ارزښت لري، بلکې د علم، ټکنالوژۍ، کرنې، مالدارۍ او سياحت په برخو کې هم د پام وړ پرمختگ کړی دی. د هېواد اوسېدونکي د بېلابېلو کلتورونو استازيتوب کوي، خو د ماوري خلکو کلتور د دې هېواد د هويت يوه مهمه برخه گڼل کېږي. د ټولنيز عدالت، د بشري حقونو درناوي او د قانون حاکميت هغه عوامل دي چې نيوزيلنډ يې د نړۍ له پرمختللو او برياليو هېوادونو څخه گرځولی دی.

د نيوزيلنډ د جغرافيايي موقعيت، تاريخ، کلتور، اقتصاد او طبيعي ځانگړتياوو پېژندنه د نړۍ د هېوادونو د مطالعې په برخه کې ځانگړی اهميت لري. له همدې امله د دې هېواد په اړه معلومات د زده کوونکو، څېړونکو او عامو لوستونکو لپاره گټور او ارزښتناک بلل کېږي.

د نقشې په اړه لنډ معلومات:

- New Zealand دارام سمندر په سوېل لوېديځه برخه کې موقعيت لري .
- له دوو اصلي ټاپوګانو (شمالي ټاپو او جنوبي ټاپو) څخه جوړ دی .
- لوېديځ لوري ته يې Australia موقعيت لري .
- پلازمېنه يې Wellington ده .
- تر ټولو لوی ښاريې Auckland دی .
- مساحت يې نږدې 268,000 مربع کيلومتره دی.

نيوزيلند يو ټاپويز هېواد دی چې دارام سمندر (پاسفيک سمندر) په سوېل لوېديځه برخه کې او د اوبو د نيمه کرې مرکز ته نږدې موقعيت لري. دا هېواد له ګڼو ټاپوګانو څخه جوړ شوی دی، چې شمېر يې شاوخوا ۶۰۰ ټاپوګانو ته رسېږي. ډېری دغه ټاپوګان د يوې لويې وچې پاتې شوني دي چې اوس مهال د سمندر لاندې ډوبه شوې ده.

د مساحت له مخې د نيوزيلند دوه سترې او اصلي ټاپوګانې شمالي ټاپو (North Island) او جنوبي ټاپو (South Island) دي، چې د کوک تنګي (Cook Strait) له لارې سره بېلې شوې دي. درېيمه لويه ټاپو د سټوارټ ټاپو (Stewart Island) ده، چې د جنوبي ټاپو له سوېلي پای څخه شاوخوا ۳۰ کيلومتره لرې د فووک تنګي (Foveaux Strait) تر څنګ پرته ده. د هېواد دغه درې لويې ټاپوګانې د جنوبي عرض البلد د ۳۴ او ۴۷ درجو تر منځ شاوخوا ۱۵۰۰ کيلومتره اوږدوالی لري.

نيوزيلند د ۲۶۷،۷۱۰ مربع کيلومتره مساحت په لرلو سره د نړۍ شپږم لوی ټاپويز هېواد ګڼل کېږي. د دې هېواد طبيعي منظرې ډېرې بېلابېلې دي؛ له سوېل لوېديځو سمندري درو (فجورونو) څخه نيولې تر شمالي شګلنو ساحلونو

پورې پراخ تنوع لیدل کېږي. په جنوبي ټاپو کې د سویلي الپ غرونه (Southern Alps) تر ټولو مهمه جغرافیایي ځانګړنه ده، په داسې حال کې چې د شمالي ټاپو مرکزي برخه تر ډېره د اورغورځوونکو غرونو له فلاتونو پوښل شوې ده.

په نیوزیلند کې د هوا تودوخه ډېر کم د سانتي ګراد له صفر درجې ښکته او یا له ۳۰ درجې لوړه کېږي. د جنوبي ټاپو لوېدیځ ساحلونه یخ او مرطوب اقلیم لري، خو د غرونو هاخوا سیمې نسبتاً وچې او قاره یي هوا لري. د شمالي ټاپو شمالي برخې بیا نیمه استوایي (Subtropical) اقلیم لري.

د نیوزیلند شاوخوا دوه پر درېیمه برخه ځمکې له اقتصادي پلوه ګټورې دي، او پاتې برخه یې غرنیزه ده. د هېواد نږدې ټول نفوس په شمالي او جنوبي اصلي ټاپوګانو کې ژوند کوي. د هېواد تر ټولو لوی ښاري مرکز آکلنډ (Auckland) دی، چې د شمالي ټاپو په شمال کې موقعیت لري.

نیوزیلند د تسمان سمندر (Tasman Sea) هاخوا د استرالیا په سوېل ختیځ کې، شاوخوا ۲۰۰۰ کیلومتره واټن کې پروت دی. د دې هېواد نږدې ګاونډیان د شمال له لوري نوې کالېدونیا ((New Caledonia، توئګا (Tonga) او فیجی (Fiji) دي. نیوزیلند د اوقیانوسیې تر ټولو سوېلنی هېواد بلل کېږي. د جنوبي قطب (انتارکټیکا) سره د دې هېواد نسبي نږدېوالي د جنوبي ټاپو اهمیت ډېر کړی او دا سیمه یې د انتارکټیکا پر لور د علمي او څېړنیزو سفرونو لپاره په مهمه دروازه بدله کړې ده.

۲- جغرافیه او طبیعي جوړښت

نیوزیلنډ له جغرافیایي پلوه د نړۍ له تر ټولو متنوع هېوادونو څخه دی. د هېواد شمالي ټاپو د اورغورځونکو غرونو، ګرمو چینو او شنو ځنګلونو لپاره مشهور دی، په داسې حال کې چې جنوبي ټاپو د واورینو غرونو، یخچالونو او ژورو جهیلونو له امله شهرت لري.

د هېواد تر ټولو مهم غرنی سیستم Southern Alps دی، چې د جنوبي ټاپو اوږدوالي ته غځېدلی دی. د دې غرونو تر ټولو لوړه څوکه Aoraki / Mount Cook ده چې شاوخوا ۳۷۲۴ متره لوړوالی لري.

نیوزیلنډ ګڼ مشهور جهیلونه لري، لکه Lake Taupo او Lake Wakatipu دغه هېواد د ګڼو سیندونو، آبشارونو او ساحلي سیمو کوربه هم دی.

د جغرافیایي موقعیت له امله نیوزیلنډ د نړۍ له هغو سیمو څخه دی چې ځانګړي نباتات او حیوانات پکې وده کړي ده. د هېواد ډېری ژوي او نباتات د نړۍ په بل ځای کې نه موندل کېږي، چې دې چارې یې طبیعي ارزښت لاس ته راوړي دی.

د جغرافيه اړوند انځورونه

۳- اقلیم

نیوزیلنډ معتدل سمندري اقلیم لري. د سمندر اغېزې د دې لامل شوي چې د هېواد هوا نسبتاً معتدله وي او د تودوخې شدید بدلونونه پکې کم لیدل کېږي. د هېواد په شمالي سیمو کې هوا نسبتاً ګرمه او مرطوبه ده، په داسې حال کې چې جنوبي سیمې یخې او غرنۍ اقلیم لري.

اوړی د دسمبر څخه تر فبرورۍ پورې دوام کوي. په دې موسم کې د تودوخې درجه عموماً د ۲۰ او ۳۰ سانتي ګرادو ترمنځ وي. دغه موسم د ساحلي تفریح، غرنیو سفرونو او طبیعي سیاحت لپاره مناسب ګڼل کېږي.

ژمی د جون څخه تر اګست پورې وي. په غرنیو سیمو کې واوره اوړي او د سګي لوبو لپاره مناسب شرایط برابرېږي. د جنوبي ټاپو غرنی ریزورټونه د نړۍ د سګي مینه‌وال جذبوي.

د هېواد بارانونه په نسبتاً منظم ډول د کال په اوږدو کې اوړي، چې له امله یې ځنګلونه، څړځایونه او کرنیزې سیمې تل شنې پاتې کېږي. همدا معتدل اقلیم د نیوزیلنډ د طبیعي ښکلا او کرنیز پرمختګ یو مهم لامل بلل کېږي.

د اقلیم اړوند انځورونه

۴- مشهور ښارونه

د نیوزیلنډ ښارونه د عصري پرمختګ او طبیعي ښکلا یو ښکلی ترکیب وړاندې کوي Auckland. د هېواد تر ټولو لوی ښار دی او د سوداګرۍ، ټکنالوژۍ او اقتصاد مهم مرکز ګڼل کېږي. دغه ښار د خپلو ښکلو بندرونو او سمندري منظرو له امله د "د بادونو ښار" په نوم هم یادېږي.

Wellington د هېواد پلازمېنه ده. دا ښار د حکومت، هنر، فرهنگ او فلم جوړونې مهم مرکز دی. د هېواد ملي موزیم او ګڼ کلتوري مرکزونه په همدې ښار کې موقعیت لري.

Christchurch د جنوبي ټاپو تر ټولو مهم ښار دی. دغه ښار د باغونو، تاریخي ودانیو او اروپایي معمارۍ له امله مشهور دی.

همدارنګه Queenstown د نړۍ له تر ټولو مشهور سیاحتي ښارونو څخه دی. دا ښار د ماجراجويي ورزشونو لکه بانجي چمپنګ، غره ختنې او سګي لپاره نړیوال شهرت لري.

د مشهورو ښارونو اړوند انځورونه

۵- تاریخي شالید

د نیوزیلنډ لومړني اوسېدونکي د ماوري قوم خلک وو چې شاوخوا زر کاله وړاندې د پولینیزیا له سیمو څخه دې هېواد ته راغلل. ماوريانو په ټاپوګانو کې ځانګړی کلتور، ژبه او ټولنیز نظام رامنځته کړ.

په ۱۶۴۲ کال کې هالنډي سپړونکي Abel Tasman لومړنی اروپایي شخص و چې نیوزیلنډ یې ولید. وروسته په ۱۷۶۹ کال کې برتانوي سپړونکي James Cook د هېواد ساحلي سیمې وپلټلې او د اروپا پام یې دې سیمې ته راواړاوه.

په ۱۸۴۰ کال کې د Treaty of Waitangi تړون د ماوري مشرانو او برتانوي استازو ترمنځ لاسلیک شو. دغه تړون د نیوزیلنډ په تاریخ کې ځانګړی اهمیت لري او د هېواد د عصري دولت بنسټ ګڼل کېږي.

وروسته هېواد د برتانوي امپراتورۍ تر ادارې لاندې پرمختګ وکړ او بالاخره په شلمه پېړۍ کې بشپړه خپلواکي او ملي هویت ته ورسېد.

د تاريخي شاليد اړوند انځورونه

٦- کلتور او دودونه

د New Zealand کلتور د نړۍ له تر ټولو ځانګړو کلتورونو څخه دی، ځکه چې دلته د اصلي ماوري کلتور او اروپايي کلتور ترمنځ یو ښکلی امتزاج رامنځته شوی دی. د هېواد اصلي اوسېدونکي، یعنې ماوریان، لا هم خپل دودونه، ژبه، موسیقي او هنري میراث ژوندی ساتي.

د نیوزیلنډ تر ټولو مشهور دودیز نندارتون هاګا (Haka) دی. هاګا یوه دودیزه جګړه ییزه نڅا ده چې پکې ګډونوال په لوړ غږ نارې وهي، پښې وهي او ځانګړي حرکات ترسره کوي. نن ورځ د New Zealand national rugby union team د رګبي ملي لوبډله له هرې نړیوالې سیالۍ مخکې هاګا ترسره کوي، چې د نړۍ د سپورټ له تر ټولو زړه راښکونکو مراسمو څخه ګڼل کېږي.

نیوزیلنډیان د طبیعت درناوی د خپل کلتور یوه مهمه برخه ګڼي. د ځنګلونو، جهیلونو او حیواناتو ساتنه د ټولنیز مسؤلیت په توګه لیدل کېږي. د هېواد خلک د ساده ژوند، دوستانه چلند او د ټولنیز مساواتو له امله هم شهرت لري.

د ماوري کلتور یوه بله جالبه ځانګړنه د بدن دودیز خالونه یا Ta Moko دي، چې د شخص هویت، کورنۍ او ټولنیز مقام څرګندوي.

د کلتور او دودونو اړوند انځورونه

۷- ژبې او دینونه

نیوزیلنډ درې رسمي ژبې لري: انګلیسي، ماوري او نیوزیلنډي اشاروي ژبه. انګلیسي تر ټولو عامه ژبه ده، خو د ماوري ژبې د ساتنې لپاره ځانګړې ملي هڅې روانې دي. په بسوونځیو، رسنیو او دولتي ادارو کې د ماوري ژبې کارونه ورځ تر بلې زیاتېږي.

د ماوري ژبې ګڼ شمېر کلمې د هېواد د ورځني ژوند برخه ګرځېدلې دي. د بېلګې په توګه "Kia Ora" د سلام او نیکو هیلو لپاره کارول کېږي او د هېواد د کلتوري هویت یوه مهمه نښه ده.

له ديني پلوه نیوزیلنډ د مذهبي ازادۍ هېواد دی. عیسویت لاهم تر ټولو لوی دین دی، خو د خلکو یوه لویه برخه ځان بې ديني یا غیر مذهبي ګڼي. د اسلام، هندویزم، بودیزم او نورو دینونو پیروان هم په هېواد کې ژوند کوي.

د نیوزیلنډ یو په زړه پورې حقیقت داده چې خلک د دین، نژاد او ژبې له توپیرونو پرته د یو بل درناوی کوي. همدا زغم او متقابل احترام د دې هېواد د ټولنیز ثبات له مهمو لاملونو څخه دی.

د ژبو او دینونو اړوند انځورونه

۸- سیاحت او مهم ځایونه

نیوزیلنډ د طبیعي عجایبو یو لوی موزیم ته ورته هېواد دی. د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه میلیونونه سیلانیان یوازې د دې لپاره سفر کوي چې د هېواد غرونه، جهیلونه، ځنګلونه او اورغورځونکي سیمې وګوري.

د هېواد تر ټولو مشهور سیاحتي ځای Milford Sound دی. دا سیمه د لوړو غرونو، آبشارونو او ژورو اوبو له امله د نړۍ له تر ټولو ښکلو طبیعي منظرو څخه ګڼل کېږي. ګڼ شمېر نړیوالو مجلو دا سیمه د ځمکې پر مخ د طبیعت یو شاهکار بللې ده.

بل حیرانوونکی های Hobbiton Movie Set دی، چې د "لارډ اف دی رینگز" او "هابېټ" فلمونو لپاره جوړ شوی و. نن ورځ زرگونه مینه‌وال د همدې فلمي کلي لیدلو ته ورځي.

Waitomo Glowworm Caves د هېواد یوله عجیب ترینو ځایونو څخه دی. د دغو غارونو چټ د زرگونو کوچنیو رڼا ورکوونکو حشراتو له امله د ستورو اسمان ته ورته ښکاري.

همدارنگه Rotorua د ګرمو چینو، بخاري سیمو او ماوري کلتور لپاره نړیوال شهرت لري.

د سیاحت او مهمو ځایونو اړوند انځورونه

۹- اقتصاد

د نیوزیلنډ اقتصاد د نړۍ له بریالیو کوچنیو اقتصادونو څخه ګڼل کېږي. که څه هم هېواد نفوس کم لري، خو د کرنې، مالدارۍ، ټکنالوژۍ او ګرځندوی له لارې یې یو پیاوړی اقتصادي نظام جوړ کړی دی.

نیوزیلنډ د لبنیاتو د صادراتو له سترو تولیدوونکو هېوادونو څخه دی. د هېواد شیدې، پنیر او نور لبنی محصولات د نړۍ ګڼو بازارونو ته صادرېږي. د پسونو روزنه هم د اقتصاد مهمه برخه جوړوي. په حقیقت کې یو وخت په هېواد کې د پسونو شمېر د خلکو له شمېر څو چنده زیات و.

سیاحت د اقتصاد بل مهم سکتور دی. طبیعي ښکلا او ماجراجويي ورزشونه هر کال میلیونونه ډالر عاید رامنځته کوي.

د هېواد یو جالب حقیقت دا دی چې د فساد کچه پکې د نړۍ له تر ټولو ټیټو کچو څخه ده. همدا شفافیت، ښه حکومتولي او قانون ته درناوی د اقتصادي بریا مهم عوامل ګڼل کېږي.

د اقتصاد اړوند انځورونه

۱۰- په زړه پورې او حیرانوونکي حقایق

۱. دنړۍ لومړنۍ هېواد چې بنځو ته یې درايې حق ورکړ

New Zealand په ۱۸۹۳ کال کې دنړۍ لومړنۍ خپلواک هېواد شو چې بنځو ته یې درايې ورکولو حق ورکړ.

۲. دلته ماران نشته

نيوزيلنډ دنړۍ له هغو نادرو هېوادونو څخه دی چې طبيعي ماران پکې نه موندل کېږي.

۳. د کيوي مرغه

Kiwi د هېواد ملي مرغه دی. دا مرغه الوتنه نشي کولی او يوازې په نيوزيلنډ کې ژوند کوي.

۴. د فلمونو جنت

د The Lord of the Rings او The Hobbit ډېری صحنې دلته فلمبرداري شوي دي.

۵. د ستورو تر ټولو روښانه اسمان

Aoraki Mackenzie Dark Sky Reserve دنړۍ له غوره ځايونو څخه دی چې د شپې ستوري پکې په حیرانوونکې روښانتيا لیدل کېږي.

د حيرانوونكو حقايقواړوند انځورونه

۱۱- ښوونه او روزنه

New Zealand د نړۍ له هغو هېوادونو څخه دی چې د ښوونې او روزنې نظام یې د کیفیت، نوښت او عملي زده کړو له امله نړیوال شهرت لري. د هېواد د زده کړو فلسفه یوازې د کتابي معلوماتو پر انتقال نه، بلکې د زده کوونکو د تفکر، نوښت او ستونزو د حل پر وړتیاوو ولاړه ده.

په نیوزیلنډ کې زده کوونکي هڅول کېږي چې پوښتنې وکړي، څېړنه وکړي او خپل نظر په ازاد ډول څرګند کړي. ښوونکي د معلوماتو د انتقالوونکو پر ځای د لارښود او روزونکي رول ترسره کوي. همدې کړنلارې د هېواد د تعلیمي نظام کیفیت لوړ کړی دی.

د هېواد مشهور پوهنتونونه لکه University of Auckland، University of Otago او Victoria University of Wellington د نړۍ له معتبرو علمي مرکزونو څخه ګڼل کېږي.

یو جالب حقیقت دا دی چې ډېری ښوونځي زده کوونکي د طبیعت منځ ته وړي او د ځنګلونو، غرونو او ساحلونو په چاپېریال کې عملي زده کړې ورکوي. دا تګلاره د چاپېریال ساتنې احساس او د طبیعت سره مینه پیاوړې کوي.

د ښوونې او روزنې اړوند انځورونه

۱۲-طبیعی ښکلاوې

که د نړۍ د طبیعت یو ژوندی موزیم موجود وي، نو نیوزیلنډ به یې له مهمو بېلګو څخه وي. د دې هېواد طبیعي تنوع دومره پراخه ده چې په څو ساعتونو سفر کې انسان له واورینو غرونو څخه شنو ځنګلونو، بیا له جهیلونو څخه تر سمندري ساحلونو پورې رسېدای شي.

Fiordland National Park د هېواد له حیرانوونکو سیمو څخه دی. دا سیمه د لوړو غرونو، ژورو درېو او سترګو رابښکونکو آبشارونو کوربه ده. د نړۍ ګڼ طبیعت پالان دغه سیمه د ځمکې پر مخ د طبیعي ښکلا یوه نادره بېلګه بولي.

Mount Cook National Park د هېواد تر ټولو لوړې څوکې شاوخوا موقعیت لري. د واورو، یخچالونو او غرنیو منظرو دغه سیمه د عکاسانو او سیلانیانو لپاره یو خوب ته ورته ده.

نیوزیلنډ د نادر وژوو کور هم دی. د Kiwi تر څنګ ګڼ نور مرغان او حیوانات یوازې دلته موندل کېږي. د هېواد شاوخوا سمندرونه د نهنگانو، ډولفینانو او پینګوینانو لپاره مهم استوګنځایونه دي.

د طبيعي ښکلا وواړوند انځورونه

۱۳- نړیوال اهمیت

که څه هم نیوزیلنډ د نفوس او مساحت له پلوه لوی هېواد نه دی، خو په نړیواله کچه یې اغېز د پام وړ دی. دا هېواد د سولې، بشري حقونو، چاپېریال ساتنې او ښه حکومتولۍ په برخو کې د نړۍ له مخکښو هېوادونو څخه ګڼل کېږي.

نیوزیلنډ د فساد ضد مبارزې، د بیان ازادۍ او د قانون د حاکمیت له پلوه تل د نړۍ د غوره هېوادونو په کتار کې راځي. د همدې دلیل له مخې نړیوال بنسټونه دغه هېواد د ښه حکومتولۍ یو بریالی مثال بولي.

د چاپېریال ساتنې په برخه کې د هېواد تګلارې هم د نړۍ پام ځانته اړولی دی. حکومت د ځنګلونو، سمندري ژوو او طبیعي سرچینو د ساتنې لپاره پراخ پروګرامونه پلي کړي دي.

نیوزیلنډ په نړیوالو سپورتي سیالیو کې هم شهرت لري، په ځانګړي ډول درېبي په لوبه کې. د New Zealand national rugby union team لوبډله د نړۍ له بریالیو سپورتي ټیمونو څخه ګڼل کېږي.

د نړیوال اهمیت اړوند انځورونه

۱۴- د نیوزیلنډ عجیب او حیرانوونکي رازونه

۱. د انسانانو په پرتله ډېر پسونه

یو وخت په نیوزیلنډ کې د هر انسان په مقابل کې لسگونه پسونه موجود وو، او لا هم هېواد د پسونو د روزنې له سترو مرکزونو څخه ګڼل کېږي.

۲. د ځمکې له لومړیو لمر لیدونکو هېوادونو څخه

نیوزیلنډ د نړۍ له هغو لومړیو ځایونو څخه دی چې د نوې ورځې لمر پکې راڅپږي.

۳. د اورغورځونکو غرونو هېواد

د هېواد شمالي ټاپو لا هم فعال اورغورځونکي غرونه لري او ځینې سیمې یې د ځمکې د تودوخې له انرژۍ څخه استفاده کوي.

۴. د نړۍ تر ټولو پاکې هوالرونکي سیمې

د هېواد ځینې غرنی او ساحلي ځایونه د نړۍ له تر ټولو پاکو هوالرونکو سیمو څخه ګڼل کېږي.

۵. د طبیعت او فلم نړۍ ګډ کور

نیوزیلنډ یوازینی هېواد دی چې ځینې سیمې یې هم د نړیوالو فلمونو د ثبت ځایونه دي او هم د طبیعي میراث نړیوال ارزښت لري.

د رازونو اړوند انځورونه

نیوزیلند طبیعي جغرافیه

نیوزیلند د جنوبي ارام سمندر (پاسفیک سمندر) په سیمه کې د ۴۱ درجې جنوبي عرض البلد او ۱۷۴ درجې ختیځ طول البلد پر کرښو موقعیت لري. دا هېواد اوږد او نری شکل لري او د شمال-شمال ختیځ محور په اوږدو کې شاوخوا ۱۶۰۰ کیلومتره غځېدلی دی، په داسې حال کې چې اعظمي پلنوالی یې نږدې ۴۰۰ کیلومتره دی. د هېواد ټول مساحت ۲۶۷،۷۱۰ مربع کیلومتره دی، چې له همدې امله د نری شپږم لوی ټاپوویز هېواد ګڼل کېږي.

د نیوزیلند شاوخوا ۶۰۰ ټاپوګانې د دې هېواد لپاره ۱۳۴،۱۵ کیلومتره اوږد ساحلي کرښه او پراخ سمندري سرچینې برابرې کړې دي. نیوزیلند د نری-نهمه لویه ځانګړې اقتصادي سمندري سیمه (Exclusive Economic Zone) لري، چې مساحت یې ۴،۰۸۳،۷۴۴ مربع کیلومتره دی او د هېواد د وچې له مساحت څخه څه باندې ۱۵ ځله لویه ده.

جنوبي ټاپو

جنوبي ټاپو د نیوزیلند تر ټولو لویه وچه او د نری-دولسمه لویه ټاپو ده. دا ټاپو د خپل اوږدوالي په امتداد د سویلي الپ غرونو (Southern Alps) له خوا په دوو برخو وېشل شوې ده. د ټاپو په ختیځه برخه کې د کانټبري پراخې دښتې پرتې دي، په داسې حال کې چې لوېدیځ ساحل یې د ناهموارو او ډبرینو سواحلو، زیاتو بارانونو، ګڼو طبیعي بوټو او ښکلو یخچالونو له امله مشهور دی.

شمالي ټاپو

شمالي ټاپو د نيوزيلند دويمه لويه او دنړۍ خوارلسمه لويه ټاپو ده. دا ټاپو د کوک تنګي (Cook Strait) په وسيله له جنوبي ټاپو څخه جلا شوې ده او د دواړو ترمنځ تر ټولو لږ واټن يوازې ۲۳ کيلومتره دی.

شمالي ټاپو د جنوبي ټاپو په پرتله لږ غرنيز طبيعت لري، خو په شمال او ختيځو برخو کې د غرونو يو اوږد کمربند شتون لري چې لوړوالی يې تر ۱۷۰۰ مترو رسېږي. د هېواد ډېری پاتې طبيعي ځنگلونه په همدې غرنیو او غونډیو لرونکو سيمو کې موندل کېږي.

اورغور ځوونکي غرونه او جهيلونه

شمالي ټاپو ګڼ شمېر اورغور ځوونکي غرونه لري. د نيوزيلند تر ټولو لوی جهيل، يعنې د ټاپو جهيل (Lake Taupō)، هم په همدې ټاپو کې موقعيت لري. دغه جهيل د هېواد له مهمو طبيعي شتمنيو څخه شمېرل کېږي.

نور مهم استوګنيز ټاپوګان

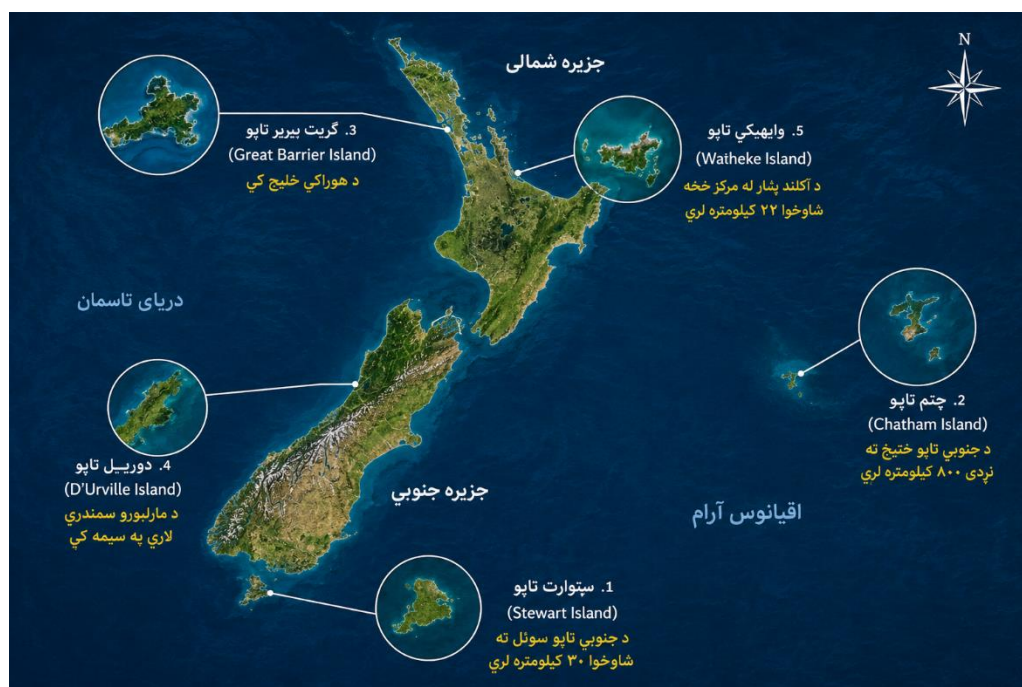
د شمالي او جنوبي اصلي ټاپوګانو تر څنګ، د نيوزيلند نور مهم استوګنيز ټاپوګان دادي:

- **سټوارټ ټاپو: (Stewart Island)** د جنوبي ټاپو سوېل ته شاوخوا ۳۰ کيلومتره لرې .
- **چټم ټاپو: (Chatham Island)** د جنوبي ټاپو ختيځ ته نږدې ۸۰۰ کيلومتره لرې .
- **ګريټ بيرير ټاپو: (Great Barrier Island)** د هوراکي خليج کې .

- دورویل ټاپو: (D'Urville Island) د مارلبورو سمندري لارې په سیمه کې .
- وایهیکي ټاپو: (Waiheke Island) د آکلنډ ښار له مرکز څخه شاوخوا ۲۲ کیلومتره لرې .

د نیوزیلنډ طبیعي جغرافیه د غرونو، اورغورځوونکو سیمو، جهیلونو، یخچالونو، ځنگلونو او اوږدو ساحلي سیمو یو زړه راښکونکی ترکیب وړاندې کوي، چې دا هېواد یې د نړۍ له ښکلو او ځانګړو طبیعي سیمو څخه ګرځولی دی.

د ټاپوګانو اړوند انځورونه

د نیوزیلنډ بشري جغرافیه

د نیوزیلنډ د نفوسو وېش په دواړو لویو ټاپوګانو کې یو شان نه دی. جنوبي ټاپو د هېواد د ټول نفوس له څلورمې برخې څخه لږ نفوس لري، په داسې حال کې چې د هېواد له درېیو برخو څخه ډېر نفوس په شمالي ټاپو کې ژوند کوي. د ټول هېواد نږدې یوه پر درېیمه برخه وګړي د آوکلنډ په سیمه کې مېشت دي. آوکلنډ نه یوازې د نیوزیلنډ د نفوسو د ودې ۴۶ سلنه برخه په ځان پورې تړلې ده، بلکې د هېواد تر ټولو چټکه وده کوونکې سیمه هم ګڼل کېږي.

د هېواد ډېری اصلي اوسېدونکي (ماوریان) په شمالي ټاپو کې ژوند کوي؛ شاوخوا ۸۷ سلنه ماوریان همدلته مېشت دي. له دې ډلې نږدې ۲۴ سلنه ماوریان په آوکلنډ کې ژوند کوي.

نیوزیلنډ تر ډېره ښاري هېواد دی. شاوخوا ۸۷,۲ سلنه خلک په ښاري سیمو کې اوسي. نږدې ۷۳,۷ سلنه نفوس په ۱۷ لویو ښاري سیمو کې ژوند کوي چې هره یوه یې لږ تر لږه ۳۰ زره نفوس لري. همدارنګه ۵۴,۴ سلنه وګړي په څلورو سترو ښارونو؛ آوکلنډ، کرایسټ چرچ، ولینګټن او هامیلتون کې مېشت دي.

د نیوزیلنډ د نفوسو تراکم په هر مربع کیلومتر کې شاوخوا ۱۸ تنه دی، چې دا کچه د نړۍ له ټیټو نفوسي تراکمونو څخه شمېرل کېږي.

په هېواد کې تر ټولو ډېره کارېدونکې ژبه انګلیسي ده چې شاوخوا ۸۹,۸ سلنه خلک پرې خبرې کوي. په نیوزیلنډ کې د انګلیسي ژبې بېلابېلې لهجې او ګړدودونه شته. د ماوري ژبه، چې نږدې ۳,۵ سلنه وګړي پرې خبرې کوي، تر ډېره په نورټلنډ، ګیزبورن او بې آف پلنټي سیمو کې ویل کېږي، ځکه په دغو سیمو کې د ماوریانو شمېر ډېر دی. د ماوري ژبه هم ګڼ شمېر لهجې لري چې تر ټولو مهم توپیریې د شمالي او جنوبي قبیلو ترمنځ لیدل کېږي.

سربېره پر دې، د هېواد د ژبو شاوخوا ۶ سلنه برخه نورې ژبې جوړوي. ساموایي، هندي، فرانسوي او د چینایي ژبې بېلابېل ګډودونه له تر ټولو عامو ژبو څخه دي. د کډوالو او بهرنیو لږکیو ژبې تر ډېره په لویو ښارونو، په ځانګړې توګه آوکلنډ کې متمرکزې دي، ځکه وروستي کډوال په همدې سیمه کې مېشت شوي دي.

د نیوزیلنډ اقلیم او هوا

د نیوزیلنډ پر اقلیم او هوا څو مهم عوامل اغېز لري، چې په هغو کې معتدله جغرافیایي عرض، د لوېدیځو بادونو دوامداره وزش، سمندري چاپېریال او غرني جوړښتونه، په ځانګړې ډول د جنوبي الپ غرونه شامل دي. د دغو عواملو له امله د هېواد اقلیم په عمومي ډول معتدل او نرم دی.

د هېواد منځنۍ تودوخه په جنوبي ټاپو کې شاوخوا ۸ سانتي ګراډه او په شمالي ټاپو کې نږدې ۱۶ سانتي ګراډه ده. جنوري او فبروري د کال تر ټولو ګرمې میاشتې ګڼل کېږي، په داسې حال کې چې جولای تر ټولو سړه میاشت ده.

په نیوزیلنډ کې، د مرکزي اوتاګو سیمې پرته، د سیمو ترمنځ د تودوخې توپیر ډېر نه وي، خو هوا کله ناکله په چټکۍ او ناڅاپي ډول بدلېدای شي. د شمالي ټاپو په شمالي برخو (نورثلنډ) کې نیمه استوایي اقلیم هم لیدل کېږي.

د هېواد ډېری ټیټې او مېشتې سیمې په کال کې د ۶۰۰ تر ۱۶۰۰ میلی متره پورې ورښت ترلاسه کوي. تر ټولو ډېر باران د جنوبي ټاپو په لوېدیځو ساحلونو کې اوري، په داسې حال کې چې تر ټولو لږ ورښت د جنوبي ټاپو په ختیځو ساحلي سیمو او داخلي حوضو، په ځانګړې ډول د کانټبري په دښتو او د مرکزي اوتاګو په سیمه کې ثبت شوی، چې کلنۍ ورښت یې شاوخوا ۳۵۰ میلی متره دی.

کرایست چرچ د نیوزیلنډ تر ټولو وچه ښار بلل کېږي او په کال کې شاوخوا ۶۴۰ میلی متره باران تر لاسه کوي. برعکس، هامیلتون تر ټولو لمدنه ښار دی چې کلنی ورنښت یې ۱۱۳۲ میلی متره ته رسېږي. د آوکلنډ کلنی ورنښت له دې اندازې لږ څه کم دی.

د هېواد تر ټولو لمدنه سیمه فیورډلنډ ده، چې د جنوبي ټاپو په سوېل لوېدیځ کې موقعیت لري. په دې سیمه کې کلنی ورنښت د ۵۰۰۰ تر ۸۰۰۰ میلی متره پورې رسېږي، او په ځینو جلا درو کې آن تر ۱۵۰۰۰ میلی مترو پورې باران اوري، چې دا سیمه د نړۍ له تر ټولو باراني ځایونو څخه شمېرل کېږي.

په شمالي ټاپو کې د اوږي په ګرمو ورځو کې د لمر د ماورای بنفش (UV) وړانګو کچه ډېره لوړه وي. د دې لامل د هوا نسبتاً کمه ککړتیا او د لمر د وړانګو اوږد مهاله شتون دی.

نیوزیلنډ د لمر د ځلېدو له پلوه هم بډای هېواد دی. د هېواد ډېری سیمې هر کال له ۲۰۰۰ ساعتونو څخه زیات لمرین وخت لري. دنېلسن، مارلبورو او د پلنټي خليج (Bay of Plenty) سیمې تر ټولو لمرینې سیمې دي، چې په کال کې شاوخوا ۲۴۰۰ ساعته د لمر وړانګې تر لاسه کوي.

د نیوزیلنډ ځمکپوهنه (جیولوجي)

نیوزیلنډ د «زیلینډیا (Zealandia)» په نوم د یوې لویې وچې برخه ده. زیلینډیا یوه نیمه ډوبه وچه ده چې اندازه یې د استرالیا نږدې نیمایي ته رسېږي. دا وچه د لرغونې ګونډوانا سترې وچې له جلا کېدو وروسته ورو ورو د سمندر لاندې ډوبه شوه. زیلینډیا ختیځ لور ته د ارام سمندر (Pacific Ocean) او سوېل لور ته د انتارکټیکا تر سیمو غځېدلې ده، او شمال لوېدیځ لور ته د استرالیا پر خوا هم امتداد لري.

که څه هم د زیلینډیا ډېره برخه د سمندر لاندې ده، خو ځینې لوړې سیمې یې د ټاپوګانو په بڼه راڅرګندې شوې دي. د نیوزیلنډ شمالي او جنوبي ټاپوګان، سټوارټ ټاپو، نیو کالېډونیا او چټم ټاپوګان د همدې وچې برخې دي. ځینې کوچني ټاپوګان بیا د طبیعي ژویو او نباتاتو لپاره ځانګړي خوندی ځایونه دي چې لاسرسی ورته محدود دی.

د نیوزیلنډ اوسنی ځمکنی جوړښت د هند - استرالیايي او ارام سمندري ټکټونیکي پلټونو د ټکر او خوځښت پایله ده. دا پلټونه پریو بل ښوېږي او فشار رامنځته کوي، چې له امله یې غرونه راپورته کېږي او پرله پسې زلزلې رامنځته کېږي.

په شمالي ټاپو کې د ارام سمندر پلټ د هند - استرالیايي پلټ لاندې ننوځي. د همدې بهیر له امله په شمالي ټاپو کې ګڼ شمېر فعال اورغورځونکي غرونه (آتشفشانونه) شته. د دې سیمې تر ټولو مشهور اورغورځونکی مرکز د ټاپو جهیل سیمه ده. شاوخوا ۲۶۵۰۰ کاله مخکې د «اوروانوي» سترې اورغورځونې پر مهال نږدې ۱۱۷۰ مکعب کیلومتره مواد فضا ته وغورځول شول او د ځمکې د ناستې له امله د ټاپو جهیل رامنځته شو. وروستی ستره اورغورځونه شاوخوا په ۱۸۰ زېږدیز کال کې وشوه چې لږ تر لږه ۱۰۰ مکعب کیلومتره مواد یې خارج کړل.

په دې سیمه کې د ځمکې د تودوخې انرژي (Geothermal Energy) په پراخه کچه کارول کېږي او ګڼ برېښناکوټونه پرې چلېږي. همدارنګه د روتوروا سیمه د خپلو ګیزرونو او ګرمو چینو له امله د نړۍ مشهور سیاحتي مرکز دی.

په جنوبي ټاپو کې حالت برعکس دی؛ دلته د هند - استرالیايي پلټ یوه برخه د ارام سمندر پلټ لاندې ننوځي. د دې ټکر له امله ځمکه لوړېږي او ګڼ فعال ګسلونه رامنځته شوي دي. له همدې امله په دې سیمه کې لویې زلزلې نسبتاً ډېرې پېښېږي.

د نیوزیلنډ په معاصر تاریخ کې تر ټولو ځواکمنه زلزه په ۱۸۵۵ کال کې د وایراراپا زلزه وه چې شدت یې ۸,۳ ریشتر و. په ځینو سیمو کې ځمکه تر شپږو مترو زیاته پورته شوه او کوچنۍ سونامي هم رامنځته شوه. په ۲۰۱۳ کال کې د سپډن زلزه (۶,۵ ریشتر) هم په همدې سیمه کې وشوه.

د جنوبي ټاپو په منځنۍ برخه کې د ځمکې دوامداره پورته کېدل د جنوبي الپ غرونه رامنځته کړي دي. دغه غرونه ټاپو په دوو جلا اقلیمي برخو وېشي: لوېدیځه برخه لمدۀ او باراني ده، خو ختیځه برخه نسبتاً وچه ده. همدا غرونه د هېواد د اوبو برېښنا د تولید مهمه سرچینه هم ګڼل کېږي.

د دواړو پلټونو ترمنځ د «الپ ګسل» (Alpine Fault) «په نوم یو لوی ګسل موقعیت لري چې شاوخوا ۸۰۰ کیلومتره اوږدوالی لري. اټکل کېږي چې دا ګسل په اوسط ډول هر ۳۳۰ کاله وروسته یو ځل لویه زلزه رامنځته کوي. وروستی لوی ماتېدنه یې په ۱۷۱۷ کال کې ثبت شوې ده.

د جنوبي ټاپو په سوېل لوېدیځ کې د فیورډلنډ (Fiordland) سیمه پرته ده چې د یخچالونو له خوا جوړې شوې ژورې درې، لوړې څوکې او ښکلي فیورډونه لري. دا سیمه د نیوزیلنډ له تر ټولو طبیعي او لږ نفوس لرونکو سیمو څخه شمېرل کېږي.

همدارنګه جنوبي ټاپو د سرو زرو مهم کانونه لري، په ځانګړي ډول د اوتاګو او لوېدیځ ساحل په سیمو کې. د همدې طبیعي شتمنیو او ځانګړي جیولوجیکي جوړښت له امله نیوزیلنډ د نړۍ د ځمکپوهانو لپاره د څېړنو یو مهم مرکز بلل کېږي.

د جيولوجي اړوند انځورونه

غرونه، اورغورځونکي غرونه او یخچالونه

د نیوزیلنډ جنوبي ټاپو د شمالي ټاپو په پرتله ډېر غرنی دی، خو د اورغورځونکو غرونو فعالیت پکې لږ لیدل کېږي. د جنوبي الپ غرونو لړۍ د جنوبي ټاپو په اوږدو کې شاوخوا ۵۰۰ کیلومتره غځېدلې ده او په دې لړۍ کې ۱۸ څوکې له ۳۰۰۰ مترو څخه زیات لوړوالی لري.

د دغو غرونو لوړوالی دومره زیات دی چې له استرالیا څخه لوړې څوکې یوازې په Papua New Guinea او Antarctica کې موندل کېږي. جنوبي الپ غرونه نه یوازې لوړې څوکې لري، بلکې ستر یخچالونه هم پکې شته، لکه د فرانز یوزف یخچال او د فاکس یخچال.

د هېواد تر ټولو لوړه څوکه Aoraki / Mount Cook ده. د دې غره لوړوالی اوس ۳۷۲۴ متره دی. د ۱۹۹۱ کال په ډسمبر کې د ځمکې بنویېدنې او ورپسې فرسایش له امله یې لوړوالی له ۳۷۲۴ مترو څخه لږ راکم شو. د هېواد دوهمه لوړه څوکه Mount Tasman ده چې ۳۴۹۷ متره لوړوالی لري.

په شمالي ټاپو کې د اورغورځونکو غرونو پراخه فلات د ټاپو ډېره مرکزي برخه پوښلې ده. دلته ګڼ اورغورځونکي غرونه، لاوایي فلاتونه او د اورغورځونو له امله جوړ شوي جهیلونه شتون لري. د دې سیمې درې مشهور اورغورځونکي غرونه عبارت دي له:

- Mount Ruapehu ۲۷۹۷ متره
- Mount Taranaki ۲۵۱۸ متره
- Mount Ngauruhoe ۲۲۸۷ متره

د روپېهو غره سترې اورغورځونې په تاريخي ډول نږدې هر پنځوس کاله وروسته تکرار شوې دي، چې مهمې يې په ۱۸۹۵، ۱۹۴۵ او ۱۹۹۵-۱۹۹۶ کلونو کې ثبت شوې دي.

همدارنگه د Mount Tarawera اورغورځونه په ۱۸۸۶ کال کې د نيوزيلنډ د وروستيو دوو پېړيو تر ټولو لويه او خونړۍ طبيعي پېښه وه، چې له سلو څخه زيات کسان يې ووژل.

په شمالي ټاپو کې بله غرنۍ لړۍ د Wellington څخه تر ختيځې دماغې (East Cape) پورې غځېدلې ده. د دې غرونو په لړۍ کې د تاراروا او کایماناوا غرونه شامل دي.

د غرونو ټيټې لمنې په بومي ځنگلونو پوښل شوې دي. په لوړو سيمو کې بوټي او واښه لرونکي چمنزارونه ليدل کېږي. د غرنیو تندر او نباتات د بالښت موندلو وړ او واښو څخه جوړ دي، چې ډېری يې ښکلي سپين او ژېړ گلان لري.

د نيوزيلنډ طبيعي جوړښت د لوړو غرونو، فعالو اورغورځونکو غرونو، پراخو يخچالونو او ښکلو غرنیو ځنگلونو له امله ځانگړی دی. جنوبي الپ غرونه، د کوک غر، فرانز یوزف يخچال او د شمالي ټاپو اورغورځونکي غرونه د هېواد له مهمو طبيعي شتمنيو او سياحتي جاذبو څخه ګڼل کېږي.

Mount Cook
(3,724 m)

Franz Josef Glacier

Volcanoes (North Island)

Mount Ruapehu
(2,797 m)

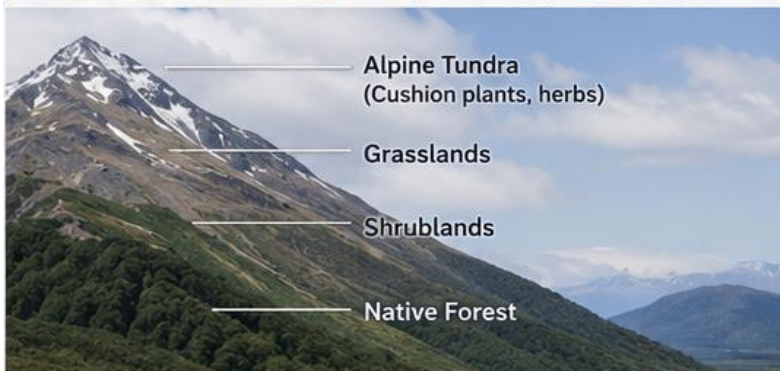

Lake Taupō (Crater Lake)

Hooker Valley

(Aoraki/Mount Cook National Park)

Mount Ngauruhoe (2,287 m)

Mount Tarawera (Eruption in 1886)

Mount Tasman
(3,497 m)

Fox Glacier

Mount Taranaki
(2,518 m)

Rotorua
(Geothermal Area)

غارونه ، سیندونه او جهیلونه

غارونه

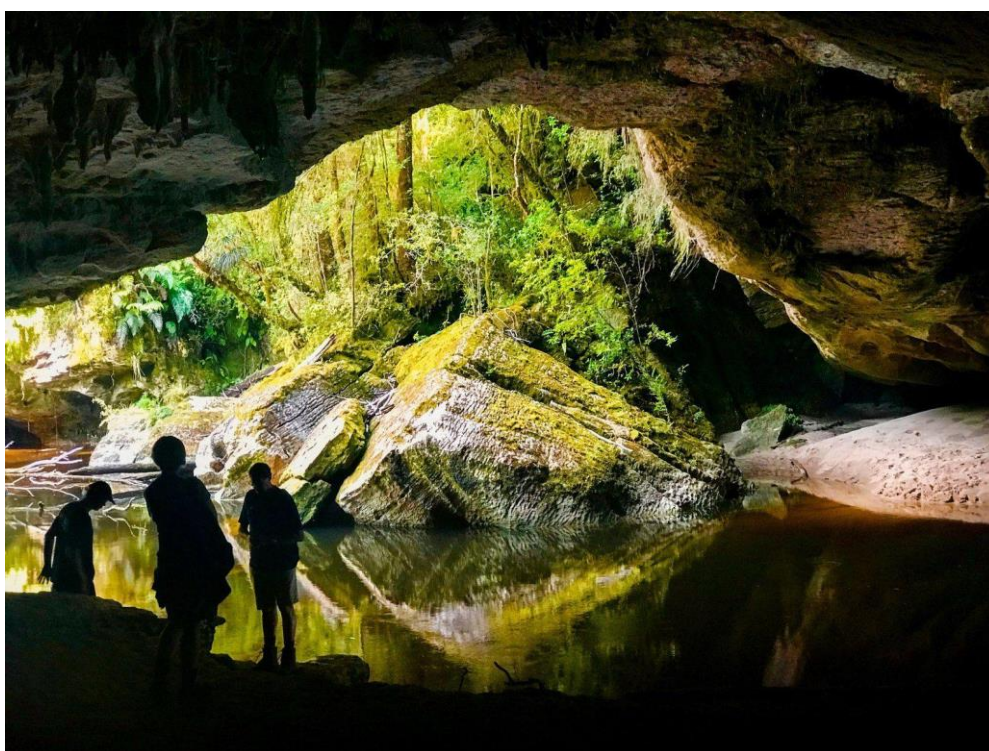
نیوزیلنډ د خپلو بېلابېلو طبیعي غارونو له امله شهرت لري. د دې هېواد غارونه په درېیو مهمو لارو رامنځته شوي دي:

1. د اوبو له خوا د چوني ډبرو کیمیاوي تخریب (کارستي غارونه)
2. د لاوا یا اورغورځېدلي ډبرې غارونه
3. د سمندري خپو له امله جوړ شوي سمندري غارونه

له همدې امله د چوني ډبرو، مرمر او اورغورځونکو سیمو وېش د غارونو د موقعیت ټاکونکی عامل دی. د کارستي غارونو تر ټولو مشهورې سیمې د Waitomo Caves او د تاکا کا غونډۍ دي. همدارنګه د لوېدیځ ساحل، هاوکس بی او فیورډلنډ سیمې هم د غارونو له امله پېژندل کېږي.

د لاوا غارونه هغه مهال رامنځته کېږي چې د اورغورځونې پر مهال د لاوا بهرنۍ برخه سره او کلکه شي، خو دننۍ برخه لا هم مایعه پاتې وي. وروسته مایع لاوا وځي او دننه تش تونلونه پریږدي. دا ډول غارونه په ځانګړي ډول د Auckland او اورغورځونکو سیمو لکه رانګیتوټو او ماونټ ایډن کې موندل کېږي.

سمندري غارونه بیا د سمندر د خپو د دوامداره تخریب له امله رامنځته کېږي. کله چې یو غار د دواړو خواوو څخه پرانیستل شي، نو طبیعي ډبرین قوس (Natural Arch) جوړوي، لکه د اوپارارا سیمې مشهور طبیعي قوسونه.

سیندونه

نیوزیلنډ د ګڼ شمېر سیندونو لرونکی هېواد دی. د هېواد شاوخوا ۱,۲ سلنه مساحت د سیندونو، جهیلونو او اوبو له حوضونو پوښل شوی دی، او که د سیندونو خولې او لمدې ساحلي سیمې هم ورسره وشمېرل شي، دا کچه ۲,۲ سلنې ته رسېږي.

د شمالي ټاپو غرنیزې سیمې د ګڼ شمېر تېزو او خروشان سیندونو له خوا پرې شوې دي. په جنوبي ټاپو کې بیا پراخ شریاني سیندونه لیدل کېږي، لکه:

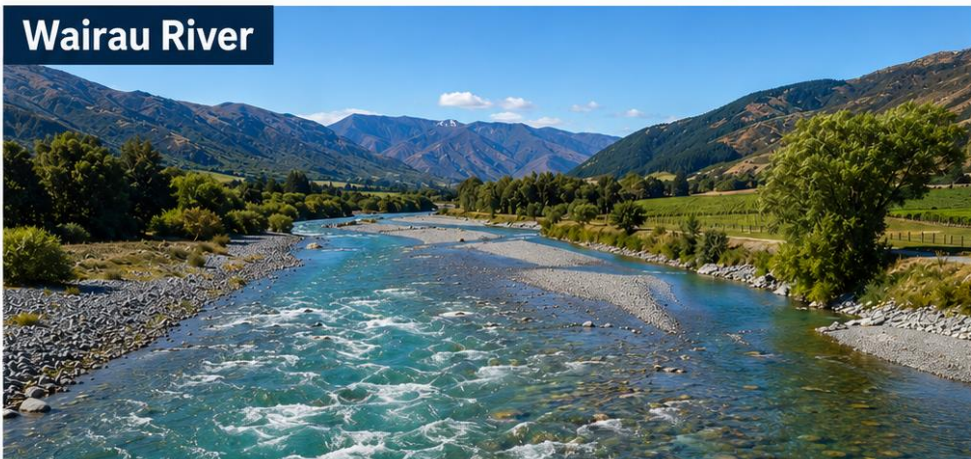
- Wairau River
- Waimakariri River
- Rangitata River

دغه سیندونه د یخچالونو له اوبو سرچینه اخلي او د شګو په پراخو دښتو کې په ګڼو څانګو وېشل کېږي.

د هېواد د ټولو سیندونو مجموعي اوږدوالی له ۱۸۰ زره کیلومترو څخه زیات اټکل شوی دی. تر ټولو اوږد سیند Waikato River دی چې ۴۲۵ کیلومتره اوږدوالی لري.

نیوزیلنډ سلګونه ښکلي آبشارونه لري. تر ټولو مشهور او ډېر لیدل شوی آبشار د Huka Falls آبشار دی چې د ټاپو جهیل اوبه تخلیه کوي.

Wairau River

Waimakariri River

Rangitata River

جهيلونه

د نيوزيلنډ تر ټولو لوی جهيل د Lake Taupo جهيل دی چې د شمالي ټاپو په مرکزي برخه کې موقعيت لري. دا جهيل د يوې سترې اورغورځونې له امله رامنځته شوي آتشفشاني کاسه کې جوړ شوی دی.

ويل کېږي چې د اوروانوي ستره اورغورځونه، چې د همدې جهيل د جوړېدو لامل شوه، د وروستيو اويا زرو کلونو تر ټولو لويه پېژندل شوې اورغورځونه وه.

په نيوزيلنډ کې ټولټال ۳۸۲۰ جهيلونه شته چې هر يو يې له يو هکتار څخه زياته مساحت لري. د دغو جهيلونو يوه مهمه برخه د اوبو برېښنا (هايډروالېکټريک) پروژو لپاره د زېرمو په توګه کارول کېږي او د هېواد د انرژۍ په توليد کې مهم رول لري.

Lake Taupō

Lake Tekapo

Lake Pukaki

Lake Wanaka

Lake Wakatipu

نيوزيلنډ د طبيعي غارونو، اوږدو سيندونو، ښکلو آبشارونو او پراخو جهيلونو له پلوه د نړۍ له بډايو هېوادونو څخه دی. د وایتومو غارونه، وایکاتو سیند، هوکا آبشار او تاپو جهیل د هېواد له مشهورو طبيعي جاذبو څخه گڼل کېږي او هر کال زرگونه کورني او بهرني سيلانيان ځانته راجلبوي.

ساحلي لمدې ځمکې (تالابونه)

ساحلي لمدې ځمکې يا تالابونه د نيوزيلنډ له خورا ارزښتناکو طبيعي چاپېريالونو څخه دي. دغه سيمې د نورو ټولو طبيعي استوگنځايونو په پرتله د ژوو او نباتاتو تر ټولو لوی تنوع ساتي.

نيوزيلنډ شپږ داسې لمدې سيمې لري چې د نړيوال اهميت لرونکو تالابونو (رامسر سيمو) په نوم ثبت شوې دي. له دغو مهمو سيمو څخه يوه د وانگامارينو لمده سيمه ده.

د نوې خپرې له مخې، په نيوزيلنډ کې شاوخوا ۱۱۹۱ مربع کيلومتره خټېزې ساحلي سيمې (Mudflats) شتون لري، چې هېواد د نړۍ په کچه د دې ډول سيمو له مخې په ۲۹م ځای کې راوړي.

د نیوزیلند کرنیزه جغرافیه

د نیوزیلنډ یوازې یوه محدوده برخه د کرنې لپاره مناسبه ده، خو بیا هم کرڼه او مالداري د هېواد د اقتصاد له مهمو برخو څخه شمېرل کېږي.

نیوزیلنډ د نړۍ له سترو پسونو روزونکو او د پسونو د محصولاتو صادرونکو هېوادونو څخه دی. د هېواد کرنیز فعالیتونه تر ډېره په لاندې برخو ولاړ دي:

- د شیدو تولید
- د غواگانو روزنه
- د پسونو روزنه
- کب نیونه
- باغداری او د مېوو تولید

د کیوي، شفتالو او نېکتارین مېوې د هېواد له مهمو باغداری محصولاتو څخه دي.

د ۲۰۰۷ کال د معلوماتو له مخې، د هېواد شاوخوا ۵۵ سلنه ځمکه کرنیزو فعالیتونو ته ځانګړې شوې وه، چې ډېره برخه یې څړ ځایونه او مالدارۍ فارمونه جوړوي.

د وحشي سويانو ستونزه

د نیوزیلنډ کروندګر د وحشي سويانو له زیاتوالي سره مخ دي. دغه سويان له ۱۹۳۰ مو کلونو راهیسې په هېواد کې ډېر شوي او د څړ ځایونو، فصلونو او خاورې لپاره جدي زیانونه رامنځته کوي.

په ۱۹۹۷ کال کې د سويانو د کنټرول لپاره یو ځانګړی ویروس خپور شو چې په لومړیو کې اغېزمن و، خو وروسته سويانو مقاومت پیدا کړ. په ۲۰۱۸ کال کې د همدې ویروس نوې بڼه خپره شوه چې تمه کېږي د سويانو نږدې ۴۰ سلنه نفوس له منځه یوسي.

کرنه او اقلیمي بدلون

په نیوزیلنډ کې کرنه او مالداري د هېواد د شنو خونو ګازونو نږدې نیمایي برخه تولیدوي. تر ټولو مهم ګازونه یې:

- میتان (Methane)
- نایتروس اکساید (Nitrous Oxide)

دي.

که څه هم د کاربن ډای اکساید زیاتوالی د نباتاتو وده چټکوي، خو د اقلیم بدلون د سېلابونو، وچکالیو او سختو هوایي حالاتو له امله کرنیز سکتور ته ګواښ پېښوي.

طبيعي خطر و نه

۱- سېلابونه

سېلابونه په نيوزيلنډ کې تر ټولو عامه طبيعي پېښه ده. د درنو بارانونو له امله غرني سيندونه په چټکۍ سره ډکېږي او کله ناکله د خپلو غاړو څخه وځي.

د سېلابونو د زيانونو د کمولو لپاره لاندې چارې ترسره کېږي:

- د هوا وړاندوينه
- د اوبو څارنه
- بندونه او استنادي دېوالونه
- د غرنيو سيمو بيا ځنگل کاري

۲- زلزلې

نيوزيلنډ هر کال شاوخوا ۱۴ زره زلزلې تجربه کوي.

ځينې زلزلې له ۷ ريشتړه هم لوړې وي. د ۲۰۱۰ کال وروسته د جنوبي ټاپو په کرايست چرچ ښار کې خولويې زلزلې وشوې چې:

- ۱۸۵ کسان پکې ووژل شول .
- گڼې ودانۍ ويجاړې شوې .
- د خاورې مايع کېدل (Liquefaction) رامنځته شول .

دغه زلزلې د ارام سمندر او هند- استراليايي ټکټونيکي پلټونو د ټکر پايله ده.

۳- اورغور ځوڼي او سونامي

فعاله اورغور ځوڼي تر ډېره د شمالي ټاپو په مرکزي آتشفشاني سيمه کې واقع دي.

سونامي ګانې هم کله ناکله دارام سمندر د «اور کړۍ» (Ring of Fire) له زلزلو او اورغور ځوڼو سره تړاو لري.

۴- وچکالي او ځنگلي اورونه

وچکالي په ځانګړې توګه د:

- اوتاګو
- کانټبري دښتو

په سيمو کې رامنځته کېږي.

د دوبي په موسم کې د ځنگلي اورونو خطر هم زيات وي، نو په ډېرو خوندي سيمو کې د اور بلول منع وي.

لنډيز

نيوزيلنډ د طبيعي بڼکلاوو، پرمختللي کرنې او پراخو لمدو سيمو تر څنګ له ځينو طبيعي خطرونو لکه سېلابونو، زلزلو، اورغور ځوڼو او وچکاليو سره هم مخ دی. سره له دې، د عصري مدیریت، څېړنو او چاپېريالي ساتنې له لارې هېواد توانېدلی چې د دغو خطرونو اغېزې تر ډېره راکمې کړي.

چاپیریال او ایکولوژی

نیوزیلند د خپلې نږدې ۸۰ میلیونه کلنې جغرافیایي انزوا له امله د نړۍ له هغو هېوادونو څخه دی چې ځانګړي او بې ساري نباتات او ژوي لري. د هېواد اصلي ځنګلونه د تل شونو نولکه کاوړي (Kauri) او جنوبي راش (Southern Beech) په ونو پوښل شوي دي.

په نیوزیلند کې د مرغانو ګڼ ډولونه ژوند کوي، چې ځینې یې د الوتلو وړتیا نه لري. له مشهورو بومي مرغانو څخه:

- Kiwi
- Kakapo
- Takahe
- Weka

یادولی شو.

کله چې انسانان لومړی ځل نیوزیلند ته ورسېدل، له ځان سره یې سپي، مورکان، پیشوګانې او نور حیوانات راوستل. د غوښو ژوو د هېواد پر طبیعي ایکوسیستم ژور اغېز وکړ او د ډېرو اصلي ژوو د له منځه تلو لامل شول. د هغو له ډلې تر ټولو مشهور لوی موآ (Moa) مرغۍ و چې بشپړ له منځه ولاړ.

نن ورځ هم مهاجم یا پردي ژوي د هېواد د طبیعي ژوو او نباتاتو لپاره لوی ګواښ ګڼل کېږي. د چاپیریال ساتنې ادارې د عصري او نوښتګرو لارو چارو له لارې د له خطر سره مخ ژوو د ساتنې هڅې کوي.

د ځنگلونو وضعیت

د انسانانو له راتګ وروسته د نیوزیلنډ نږدې نیمایي اصلي ځنگلونه د اوروڼو او انساني فعالیتونو له امله له منځه ولاړل. وروسته اروپایانو هم د کرنې او مالدارۍ لپاره پراخې ځنگلي سیمې پرې کړې.

اوس مهال یوازې شاوخوا ۲۳ سلنه د هېواد مساحت په ځنگلونو پوښل شوی دی.

د اوبو ککړتیا

د نیوزیلنډ له مهمو چاپېریالي ستونزو څخه یوه د اوبو ککړتیا ده.

د اوبو د کیفیت د خرابېدو مهم عوامل عبارت دي له:

- کرنیز فعالیتونه
- د اوبو برېښنا بندونه
- ښاري پراختیا
- مهاجم ژوي او نباتات
- اقلیمي بدلون

سره له دې، هېواد د کورنیو او صنعتي کثافاتو د تصفیې او بیا کارونې لپاره پرمختللي سیستمونه لري.

خوندي طبیعي سیمې

په نیوزیلنډ کې ډېرې ځمکنۍ او سمندري سیمې د قانون له مخې خوندي شوي دي. د دغو سیمو موخه د نباتاتو، ژوو، غرونو، سیندونو او نورو طبیعي ځانګړتیاوو ساتنه ده.

د هېواد مهمې خوندي سیمې په لاندې ډول دي:

- ۳ نړیوال میراثي سیمې
- ۱۳ ملي پارکونه
- ۳۴ سمندري خوندي سیمې
- زرگونه طبیعي، تاریخي او تفریحي خوندي سیمې

د دغو سیمو د مدیریت مسؤلیت د Department of Conservation (DOC) ادارې پر غاړه دی.

دغه اداره شاوخوا ۸,۵ میلیونه هکتاره عامه ځمکه اداره کوي، چې د هېواد د ټولې ځمکې نږدې ۳۰ سلنه جوړوي.

په عامه کلتور کې نیوزیلنډ

د نیوزیلنډ ښکلي طبیعي منظرې د نړۍ په ګڼو تلویزیوني پروګرامونو او فلمونو کې کارول شوې دي.

د بېلګې په توګه:

- Hercules: The Legendary Journeys
- Xena: Warrior Princess

په نیوزیلنډ کې فلمبرداري شوي دي.

همدارنګه د نړۍ مشهور فلمي لړۍ The Lord of the Rings د نیوزیلنډ په زړه راښکونکو منظره کې ثبت شوې، چې د هېواد سیاحت ته یې ځانګړې وده ورکړه.

له نقشو څخه د نیوزیلنډ ور کېدل

یوه په زړه پورې موضوع داده چې نیوزیلنډ کله ناکله د نړۍ له نقشو څخه هېرېږي او نه ښودل کېږي. د دې لاملونه عبارت دي له:

- جغرافیایي لرېوالی
- نسبتاً کوچنۍ اندازه
- د نړۍ د ډېرو نقشو په ښکته ښي اړخ کې موقعیت

دا موضوع دومره مشهوره شوې چې ان په انټرنېټ کې ورته ځانګړې ټولنې او بحثونه جوړ شوي دي.

نیوزیلنډ د ځانګړو نباتاتو، بې سارو مرغانو، پراخو ځنګلونو او خوندي طبیعي سیمو له امله د نړۍ له مهمو ایکولوژیکي سیمو څخه ګڼل کېږي. که څه هم هېواد له چاپېریالي ننګونو لکه د اوبو ککړتیا، مهاجمو ژوو او اقلیمي بدلون سره مخ دی، خو د ساتنې قوي پروګرامونه یې د طبیعي شتمنیو د خوندي کولو لپاره اغېزمن رول لوبوي.

پایله

New Zealand د طبیعت، کلتور، پرمختګ او نوبت یو حیرانوونکی ترکیب دی. د واورینو غرونو، شنو ځنګلونو، ښکلو جهیلونو، ماوري کلتور او عصري ښارونو شتون دا هېواد د نړۍ له تر ټولو زړه راښکونکو ځایونو څخه ګرځولی دی.

د چاپیریال ساتنې، بشري حقونو، تعلیم او اقتصادي ثبات په برخو کې د هېواد بریاوې د نورو هېوادونو لپاره د الهام سرچینه ده. هر څوک چې نیوزیلنډ ته سفر وکړي، نه یوازې طبیعي ښکلاوې ویني، بلکې دانسان او طبیعت ترمنځ د همغږۍ یوه بې سارې بېلګه هم تجربه کوي.

ماخذونه

- Bell, A. (2023). *New Zealand: A Natural Wonder*. Auckland: Pacific Press.
- King, M. (2022). *The Penguin History of New Zealand*. Auckland: Penguin Books.
- New Zealand Government. (2025). *Official New Zealand Information*. Wellington.
- Statistics New Zealand. (2025). *New Zealand Yearbook*. Wellington.
- UNESCO. (2025). *World Heritage Sites in New Zealand*. Paris.
- World Bank. (2025). *New Zealand Economic Overview*. Washington, DC.
- Tourism New Zealand. (2025). *100% Pure New Zealand*. Auckland.
- <https://fa.wikipedia.org/wiki/نيوزيلند> جغرافیای_نیوزیلند

An aerial photograph of New Zealand, showing the North Island and South Island. The South Island is in the foreground, featuring a prominent snow-capped mountain range (the Southern Alps) running down its center. The surrounding waters are a deep blue, with some shallower turquoise areas near the coast. The sky is a clear, vibrant blue with scattered white clouds. The text "New Zealand" is overlaid in green on the right side of the image.

New Zealand

Author: JAWHAR JIBRAN

2026

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English